

УДК [378.018.8:81-051]:[37.013:174.7]:[17.023.2:004.8-049.7](045)
DOI: 10.31652/2412-1142-2026-80-112-121

Лукіянчук Інна Володимирівна

доктор філософії, доцент кафедри української мови та журналістики,
Уманський національний університет,
м. Умань, Україна
ORCID ID: 0000-0002-9786-1450
inna.lukiianchuk@ukr.net

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ТА ЕТИЧНІ ІМПЕРАТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФІЛОЛОГА

Анотація. У статті обґрунтовано концепт етичного імперативу як фундаментального принципу інтеграції технологій штучного інтелекту (ШІ) у процес професійної підготовки майбутніх філологів. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та методичне окреслення етичних параметрів використання генеративного штучного інтелекту в системі підготовки вчителів української мови та літератури в контексті дотримання академічної доброчесності та збереження ціннісних орієнтирів гуманітарної освіти. Методологія дослідження ґрунтується на комплексному поєднанні системного підходу до аналізу цифрових освітніх ресурсів, аксіологічного методу при визначенні етичних домінант професійної діяльності словесника та компаративного аналізу сучасних моделей промпт-інжинірингу в лінгводидактиці. Досліджено використання генеративного ШІ не лише як технічний виклик, а як складну етико-педагогічну дилему, що потребує формування нової цифрової культури філолога. Наукова новизна роботи полягає у визначенні структури етичного імперативу в цифровій підготовці майбутнього філолога, що включає три взаємопов'язані компоненти: відповідальність за автентичність і верифікованість мовного контенту, прозорість алгоритмічної взаємодії суб'єктів освітнього процесу та інституціоналізацію академічної доброчесності в умовах автоматизації інтелектуальної праці. Вперше запропоновано поняття «етики промпт-інжинірингу» як складника медійної та інформаційно-цифрової грамотності вчителя-філолога. Доведено, що успішна адаптація методичної системи підготовки філологів можлива лише за умови балансу між технологічною ефективністю ШІ та збереженням авторської ідентичності. Окреслено практичні підходи до впровадження етичних протоколів використання ШІ-інструментів при викладанні фахових дисциплін, що дозволяє мінімізувати ризики академічного плагіату та девальвації філологічного аналізу. Встановлено, що етичний імператив має стати основою професійного стандарту сучасного вчителя-словесника в епоху алгоритмізації освіти.

Ключові слова: етичний імператив, штучний інтелект, професійна підготовка філолога, академічна доброчесність, цифрова трансформація освіти, лінгводидактика, етика промпт-інжинірингу.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Стрімка експансія технологій генеративного штучного інтелекту (ШІ) в освітній простір зумовила одну з наймасштабніших трансформацій у вищій школі за останні десятиліття. Для філологічної освіти цей виклик є особливо гострим, оскільки робота з текстом, мовними смислами та авторським стилем є фундаментом професійної діяльності філолога. Поява інструментів, здатних до високоякісної генерації контенту, лінгвістичного аналізу та перекладу, ставить під загрозу традиційні методи оцінювання та саму сутність самостійної інтелектуальної праці студента. У цьому контексті виникає гостра потреба в обґрунтуванні етичного імперативу – системи внутрішніх і зовнішніх моральних настанов, що мають регулювати взаємодію майбутнього фахівця з алгоритмічними системами, забезпечуючи при цьому дотримання принципів академічної доброчесності.

Особливої гостроти набуває суперечність між технологічною ефективністю (швидкість генерації методичних матеріалів, вправ, тестів) та філологічною автентичністю. Виникає ризик формування «алгоритмічної залежності» майбутнього вчителя, коли здатність до

самостійного створення лінгвістичного контенту замінюється навичкою оперативного промптингу. Це диктує потребу в розробці нових етичних стандартів, де використання ШІ не приховується, а чітко маркується як допоміжний інструмент, що не замінює, а лише доповнює когнітивні зусилля дослідника чи педагога.

Сучасна парадигма вищої філологічної освіти перебуває у стані фундаментальної онтологічної трансформації, зумовленої тотальною експансією технологій штучного інтелекту (ШІ). Поява та масовий доступ до великих мовних моделей (LLM), здатних до високоадаптивної генерації контенту, когнітивного моделювання та лінгвістичного аналізу, радикально змінюють роль філолога як інтерпретатора та творця смислів. Проте стрімка інструменталізація ШІ в освітньому процесі суттєво випереджає формування відповідного етико-філософського підґрунтя, створюючи аксіологічний вакуум у питаннях академічної доброчесності, авторської ідентичності та автентичності інтелектуальної праці.

Нормативно-правове поле регулювання цього питання в Україні перебуває на етапі активної інституціоналізації. Фундаментальними орієнтирами для розв'язання окресленої проблеми виступають Закон України «Про освіту» (2017) (ст. 42 щодо академічної доброчесності) та Закон України «Про вищу освіту» (Закон України «Про вищу освіту», 2014). Особливої актуальності набувають положення «Рекомендацій щодо впровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах загальної середньої освіти» (Міністерство освіти і науки України [МОН], 2024), які визначають вектори безпечної інтеграції інновацій.

Водночас, у контексті євроінтеграційних прагнень України, стратегічного значення набуває імплементація норм «Ethical guidelines on the use of artificial intelligence (AI) and data in teaching and learning for educators» (European Commission, 2022). Ці настанови акцентують увагу на антропоцентричному підході (*Human-centric approach*) – засадничому принципі, згідно з яким учасники освітнього процесу мають зберігати повний агентний контроль над технологією та нести персональну відповідальність за результати її застосування у мовно-літературній галузі. Такий підхід унеможливорює технологічний детермінізм і стверджує пріоритет інтелектуальної суб'єктності майбутнього фахівця.

Аналіз нормативної бази свідчить про інтенсивну розбудову національної екосистеми регулювання ШІ. Розпочавшись із «Дорожньої карти з регулювання штучного інтелекту в Україні» Міністерство цифрової трансформації України (2023), цей процес трансформувався у конкретні галузеві настанови.

Вихідною точкою системної трансформації освітнього середовища стала Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні (2020). Цей стратегічний документ заклав вектори впровадження інтелектуальних систем у гуманітарну сферу, визначивши пріоритетність етичних стандартів та захисту прав суб'єктів цифрової взаємодії. Актуалізація Концепції (згідно з розпорядженням КМ № 1787-р від 29.12.2021) підтвердила незворотність курсу на цифровізацію професійної підготовки фахівців, зокрема у мовно-літературній галузі, де використання ШІ має корелювати з національними інтересами та академічними стандартами. Особливе значення для філологічної освіти має синергія між Міністерством освіти і науки України та Міністерством цифрової трансформації, результатом якої став наказ МОН від 22 березня 2024 року №382 та подальше оприлюднення у вересні 2025 року «Інструктивно-методичних рекомендацій щодо запровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах середньої освіти». Участь провідних фахівців Інституту цифровізації освіти НАПН України (О. Пінчук, С. Дзюба) у підготовці цих матеріалів підкреслює наукову обґрунтованість запропонованих підходів. Для вищої школи це стає прямим імперативом до оновлення змісту дисциплін методичного та технологічного спрямування.

Відповідно до стратегічної позиції профільного міністерства, етичний імператив використання ШІ в освітньому просторі базується на засадах антропоцентризму. Згідно з цим підходом, делегування рутинних когнітивних операцій алгоритмам має на меті не заміщення педагога, а вивільнення його інтелектуального ресурсу для «живої» суб'єкт-

суб'єктної взаємодії, розвитку м'яких навичок (*soft skills*) та фасилітації командної роботи, які на сучасному етапі розвитку технологій не підлягають повній автоматизації.

Безпеково-етичний складник інтеграції ІІІ-інструментів у професійну підготовку філолога, зафіксований у вітчизняних та європейських рекомендаціях, ґрунтується на таких концептуальних засадах:

- прозорість та конфіденційність: забезпечення етичного управління персональними даними та алгоритмічна звітність систем ІІІ;
- пріоритетність людського контролю: обов'язкова верифікація результатів генерації контенту викладачем або студентом, що унеможлиблює некритичне сприйняття ІІІ-галюцинацій;
- дидактична варіативність: гнучкість сценаріїв впровадження технологій – від регламентованих обмежень (наприклад, під час підсумкового контролю) до активного промпт-інжинірингу залежно від конкретної освітньої мети.

Спираючись на найкращі світові практики, цей підхід закладає підґрунтя для автономії викладача-філолога у виборі політики використання АІ-технологій, що корелює з нагальною потребою формування етико-цифрової культури майбутнього фахівця.

Особливої гостроти окреслена проблема набуває у площині професійної підготовки майбутнього вчителя української мови та літератури. Для філологічної галузі мова постає не лише інструментарієм комунікації, а й фундаментальним засобом трансляції національної ідентичності та збереження культурного коду. Неконтрольована автоматизація генерації текстового контенту без належного етичного фільтра екстраполює ризики «лінгвістичного нівелювання», призводить до деперсоналізації авторського стилю та спричиняє девальвацію критичного мислення здобувачів вищої освіти.

У сучасних освітніх реаліях постає критична суперечність між експоненційними технологічними можливостями ІІІ (як засобу інтенсифікації навчання) та імперативом збереження гуманістичних засад професії вчителя. Це зумовлює нагальну потребу у концептуалізації етичного імперативу – системи внутрішніх професійних настанов, що регламентують межі втручання алгоритмів у творчий та когнітивний простір майбутнього фахівця. Питання полягає не в апології заборон інновацій, а у формуванні такої моделі підготовки, де ІІІ виступає когнітивним партнером, а не сурогатом інтелекту.

Відсутність цілісної методичної системи, яка б інтегрувала етичні норми взаємодії з ІІІ у структуру професійних компетентностей вчителя-філолога, визначає актуальність нашого дослідження. Це вимагає радикального переосмислення концепції академічної доброчесності, її трансформації з формально-регламентованої вимоги у фундаментальний етичний складник цифрової культури сучасного вчителя-словесника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Глобальний досвід використання ІІІ у мовній освіті та лінгводидактиці ґрунтовно проаналізовано у працях зарубіжних дослідників, зокрема Е. Яленяускене та Д. Лісайте (Jeleniauskiene & Lišaitė, 2022), а також А. Пшегалінської (Przegalińska, 2022). У контексті розвитку сучасних технологій, ефективність застосування систем розпізнавання мовлення у науково-педагогічних пошуках ґрунтовно розкрито у дослідженнях з оптимізації взаємодії користувача з інтелектуальними системами за допомогою нейромережових архітектур (Tkachenko & Brusentsev, 2022), тоді як комплексний огляд перспектив впровадження ІІІ на різних рівнях освіти свідчить про те, що інтелектуальні платформи стають не просто технічним інструментарієм, а фундаментальним каталізатором трансформації соціальних і правових процесів у науковій діяльності. Це створює можливості для впровадження більш гнучких, адаптивних і персоналізованих підходів до проведення досліджень, де автоматизовані системи забезпечують ефективне управління знаннями та суттєво підвищують продуктивність наукових спільнот. Водночас така інтенсифікація інтелектуальної праці актуалізує необхідність системної оцінки ризиків у комплексі етичних, правових та соціальних аспектів цифровізації, що вимагає розробки нових стандартів академічної відповідальності. Аналіз сучасного стану впровадження

штучного інтелекту (ШІ) у вищій освіті вказує на помітну асиметрію в наукових пріоритетах. Як зазначають О. Завацкі-Ріхтер та колеги, більшість праць фокусуються на технічній складовій ШІ-інструментів, водночас ігноруючи ключовий чинник – роль педагога. Дослідники наголошують, що ефективність цифровізації освіти безпосередньо корелює з інноваційною готовністю викладачів. Це зумовлює критичну потребу в розробці програм професійного розвитку, які б допомогли освітянам опанувати необхідні ШІ-компетенції (Zawacki-Richter, O., Marín, V. I., Bond, M., & Gouverneur, F., 2019).

Згідно з концепцією Т. К. Чіу та співавторів, функціонал штучного інтелекту в освітньому середовищі розподіляється за трьома стратегічними напрямками: персоналізація навчання, розширення інструментарію викладача та підтримка його професійної еволюції. Попри те, що сегмент ШІ-рішень для саморозвитку вчителів ще перебуває на стадії формування, емпіричні дані вже фіксують позитивні зрушення у п'ятій частині досліджених випадків. Особливу цінність становить здатність ШІ-технологій ставати каталізатором професійної саморефлексії, що виводить якість викладання на новий рівень (Chiu, T. K., Xia, Q., Zhou, X., Chai, C. S., & Cheng, M., 2023). Системне узагальнення представлених наукових доробок дає підстави стверджувати, що штучний інтелект виступає не просто допоміжним технологічним інструментом, а фундаментальною рушійною силою глобальної цифрової революції. Його вплив зумовлює корінну трансформацію архітекτονіки всіх сфер людської життєдіяльності, де особливого значення набуває реконцептуалізація вищої філологічної освіти. У цьому контексті філологія трансформується з традиційної гуманітарної дисципліни у високотехнологічну галузь, де інтеграція інтелектуальних систем розпізнавання мовлення та нейромережових моделей аналізу тексту стає необхідною умовою підготовки конкурентоспроможного фахівця.

Вагомий внесок у розвиток теорії цифровізації вітчизняної освіти та формування інформаційно-цифрової компетентності вчителя-словесника зробили українські вчені: В. Биков (2023), Д. Бодненко (2025), А. Гуржій, О. Жильцов, М. Жалдак (2021), С. Сисоева (2021). Розбудова сучасного цифрового навчального середовища в українських університетах (Bodnenko, 2025) створює прецедент для впровадження чітких етичних імперативів. У системі підготовки філолога це передбачає розробку алгоритмів доброчесного використання ШІ, де технологічна ефективність розпізнавання та генерації контенту узгоджується з принципами наукової чесності та авторської відповідальності. Концептуальні засади підготовки майбутніх філологів ґрунтуються на описі цифрової компетентності педагогічного працівника (Морзе та ін., 2019), розробленому на виконання наказів МОН України. Згідно з цим проєктом, цифрова грамотність не обмежується лише технічними навичками, а включає здатність до критичного оцінювання інформації та етичного використання цифрових ресурсів, що безпосередньо корелює з питаннями академічної доброчесності в умовах експансії штучного інтелекту.

Сьогодні спостерігається певний дисбаланс: якщо здобувачі освіти активно впроваджують інструменти ШІ у свою діяльність (інколи порушуючи принципи академічної чесності), то викладачі часто відчують брак методичної підготовки для роботи з цими технологіями (Скрипка, 2024). Це зумовлює потребу в розробці нових етичних імперативів професійної підготовки філолога. На особливу увагу заслуговують результати перших емпіричних розвідок, які свідчать про гостру потребу у підготовці педагогів до етичного застосування цих технологій. Це корелює з науковими напрацюваннями І. Лукіянкук, де обґрунтовано необхідність ціннісного ставлення до мови у процесі цифрової підготовки філолога (Лукіянкук, 2023).

Штучний інтелект постає не лише засобом автоматизації, а й рушійною силою переосмислення етичних та правових стандартів наукової праці. Створюючи можливості для гнучкого моделювання дослідницьких процесів, інтелектуальні системи підвищують продуктивність філолога, проте водночас детермінують необхідність критичної оцінки соціальних і професійних ризиків крізь призму етичного імперативу та чинного законодавства про академічну доброчесність (Floridi et al., 2018).

Незважаючи на потужний науковий доробок, прийняття Закону України «Про академічну доброчесність» (2026) створює нову правову реальність, яка потребує негайної теоретичної рецепції та розробки прикладного етичного імперативу для майбутніх філологів.

Попри значний масив досліджень, питання формування саме етичного імперативу як внутрішнього регулятора професійної діяльності вчителя-словесника в умовах інтеграції ІІІ потребує подальшої концептуалізації, що і зумовило актуальність нашої статті.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та розкриття сутності етичного імперативу як фундаментального складника професійної підготовки майбутніх учителів української мови та літератури в умовах інтенсивної інтеграції технологій штучного інтелекту в освітній процес.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У межах нашого дослідження встановлено, що етичний імператив у професійній підготовці філолога реалізується через систему трьох засадничих принципів, які корелюють із положеннями Закону України «Про академічну доброчесність» (2026): по-перше, принцип прозорості та авторської відповідальності, згідно з яким використання генеративного ІІІ при підготовці методичних матеріалів (планів-конспектів уроків української мови, дидактичних карток, тестових завдань) має супроводжуватися чітким маркуванням, адже студент-філолог повинен усвідомлювати, що ІІІ є лише «технічним співавтором», тоді як фінальна верифікація лінгвістичної точності та методичної доцільності залишається виключно за вчителем; по-друге, принцип збереження мовної автентичності, що в умовах викладання мови та літератури вимагає від майбутнього словесника протидії «лінгвістичному нівелюванню», передбачаючи критичне оцінювання згенерованих ІІІ текстів на предмет їх стилістичної відповідності нормам української літературної мови та недопущення деперсоналізації авторського стилю; по-третє, принцип дидактичної варіативності та цільової доцільності, який визначає, що використання ІІІ-інструментів має бути виправданим конкретною освітньою метою, наприклад, у курсі «Цифрові освітні ресурси та ІКТ у професійній діяльності» етично виправданим є застосування ІІІ для швидкого моделювання ігрових навчальних ситуацій, проте на інших курсах етичний імператив обмежує використання ІІІ у процесі формування ціннісних орієнтирів та естетичних смаків здобувачів освіти. Реалізація цих принципів у освітньому процесі дозволяє трансформувати взаємодію «студент – ІІІ» у формат когнітивного партнерства, де технологія підсилює інтелектуальний потенціал майбутнього фахівця, не підміняючи його власну дослідницьку та педагогічну ідентичність.

Концептуалізація етичного імперативу в системі підготовки майбутнього філолога вимагає детермінації його внутрішньої структури, яка в умовах інтенсивної алгоритмізації освітнього процесу набуває трикомпонентного характеру. Першим і засадничим складником постає аксіологічно-мовна стійкість, що визначає здатність суб'єкта до ціннісного відбору лінгвістичного контенту. У цьому контексті етичний імператив виступає запобіжником проти явища лінгвістичного нівелювання, оскільки майбутній учитель української мови та літератури має усвідомлювати ризики стилістичної уніфікації та втрати національно маркованих когнітивних моделей при безкритичному використанні генеративних систем. Мова для філолога залишається простором інтелектуальної самоідентифікації, що виключає можливість повної передачі функцій текстотворення штучному інтелекту без втрати професійної автентичності.

Другим структурним компонентом етичного імперативу є нормативно-правова відповідальність, що безпосередньо корелює з вимогами Закону України «Про академічну доброчесність» (2026). Дана правова норма перетворює етичні міркування на імперативний стандарт професійної діяльності, зобов'язуючи майбутнього фахівця до повної прозорості в алгоритмічній взаємодії. Це передбачає не лише формальне маркування згенерованих фрагментів, а й розвиток навичок критичної верифікації фактичних даних, що дозволяє

мінімізувати вплив так званих «галюцинацій» нейромереж на якість науково-методичного апарату педагога. Таким чином, етика використання цифрових ресурсів трансформується із зовнішнього контролю у внутрішню професійну установку здобувача освіти.

Третім складником моделі є методична рефлексія, що визначає межі доцільності впровадження штучного інтелекту в межах конкретних лінгводидактичних завдань. Етичний імператив у цій площині реалізується через розмежування технічної підтримки та смислоутворювальної діяльності. Професійна підготовка має бути спрямована на опанування стратегій етичного промпт-інжинірингу, де штучний інтелект розглядається як когнітивний партнер для структурування дидактичних матеріалів чи генерації варіантів вправ, проте остаточне аксіологічне наповнення та естетична оцінка залишаються виключною прерогативою педагога. Такий підхід забезпечує збереження людиноцентристського характеру філологічної освіти та запобігає деперсоналізації викладацької діяльності.

Узагальнення зазначених складників дозволяє стверджувати, що етичний імператив стає інтегральною якістю цифрової культури філолога, забезпечуючи баланс між технологічною ефективністю та академічною чистотою. Це створює передумови для формування нової методичної системи, де цифрові інновації підпорядковуються гуманістичним цілям освіти, а дотримання норм академічної доброчесності стає гарантом високої якості фахової підготовки вчителя-словесника в умовах глобальних технологічних трансформацій.

Теоретичне узагальнення концептуальних напрацювань провідних учених, зокрема Zawacki-Richter et al. (2019), дозволяє інтерпретувати інформаційно-цифрову компетентність учителя-словесника як динамічну структуру, що в епоху генеративного штучного інтелекту (ШІ) суттєво збагачується етико-аксіологічним складником. Етичний імператив у цьому контексті постає як здатність фахівця до свідомого дидактичного регулювання використання алгоритмічних систем. Спираючись на досвід зарубіжних дослідників, ми стверджуємо, що інтеграція нейромереж у філологічну освіту має базуватися на принципі радикальної прозорості. Це передбачає трансформацію ролі ШІ з автономного джерела знань у статус «когнітивного партнера» або «критичного опонента», що мінімізує ризики академічного плагіату та стимулює розвиток метакогнітивних здібностей майбутніх педагогів. Лінгвістичний аспект етичного імперативу вимагає від вчителя-філолога розвиненої здатності до верифікації мовного контенту. Етична відповідальність словесника полягає у захисті автентичності української мови від стилістичної уніфікації та лексичної обмеженості, притаманних машинним алгоритмам. Упровадження методик лінгвістичного аудиту AI-текстів дозволяє конвертувати технологічні помилки або фактичні «галюцинації» нейромереж у дієвий дидактичний матеріал для вдосконалення мовної інтуїції здобувачів освіти. Водночас, безпековий складник професійної етики, обґрунтований у працях Zawacki-Richter et al. (2019), включає критичне ставлення до алгоритмічних прогнозів успішності, залишаючи за вчителем пріоритетне право на фінальне оціночне судження.

Ефективність практичної реалізації етичного імперативу безпосередньо залежить від раціонального вибору цифрового інструментарію. У межах когнітивно-етичного вектора доцільним є використання генеративних моделей (ChatGPT, Claude, Gemini) як об'єктів критичного аналізу. Студенти-філологи залучають спеціалізовані сервіси верифікації мовної норми (OnlineCorrector, LanguageTool) для ідентифікації лексичних кальок та синтаксичних деформацій у згенерованих текстах. Процесуально-діяльнісний вектор реалізується через культуру «прозорого промпт-інжинірингу» із залученням засобів моніторингу академічної доброчесності (Turnitin, StrikePlagiarism, GPTZero). Використання інструментів контролю версій та історії редагувань у Google Docs дозволяє змістити фокус з оцінювання кінцевого продукту на оцінку процесу інтелектуальної праці, що є критично важливим для дотримання норм Закону України «Про академічну доброчесність» (2026).

Нарешті, аксіологічно-професійний вектор орієнтує майбутнього вчителя на збереження авторської ідентичності через синтез філологічного тексту та ШІ-візуалізації на

платформах Canva або NotebookLM. Такий підхід дозволяє чітко розмежувати технічну підтримку алгоритму від сутнісної творчої діяльності людини. Дотримання стратегій декларативної прозорості (маркування використання ШІ через «Етичну примітку») та критичної верифікації фактів формує у майбутніх словесників стійкий етичний імунітет. Таким чином, етичний імператив трансформується із абстрактної категорії у дієву методичну систему, де вчитель виступає експертом-інтерпретатором, здатним перетворювати технологічні виклики на дидактичні можливості, зберігаючи фундаментальні цінності академічної спільноти та чистоту рідної мови.

Цифрова трансформація освіти вимагає від вищої школи не лише технічного оснащення, а й докорінного переосмислення лінгводидактичних підходів. У межах професійної підготовки філолога етичний імператив постає як регулятивний механізм, що забезпечує гармонійне співіснування людського інтелекту та алгоритмічних систем. Ключовим елементом такої підготовки є формування етики промпт-інжинірингу – специфічної здатності майбутнього вчителя-словесника конструювати запити до ШІ таким чином, щоб результат не підміняв власну аналітичну діяльність, а слугував каталізатором творчого пошуку. Це дозволяє розглядати ШІ не як альтернативу викладачу, а як інноваційний ресурс лінгводидактики, що потребує постійної етичної рефлексії.

Особливого значення набуває імплементація норм академічної доброчесності у повсякденну освітню практику. Ми наголошуємо, що етичний імператив філолога включає обов'язкову верифікацію лінгвістичного контенту на предмет відповідності національним мовним стандартам, що захищає освітнє середовище від вторинності та механічного копіювання. Таким чином, цифрова трансформація філологічної галузі перетворюється з суто технологічного процесу на аксіологічний проєкт, де збереження автентичності мови та дотримання високих етичних стандартів стають гарантом якості підготовки сучасного вчителя-словесника.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Узагальнення результатів проведеного дослідження дозволяє констатувати, що в умовах глобальної цифровізації філологічної освіти формування етичного імперативу стає стрижневим компонентом професійної підготовки майбутнього філолога. Етичний імператив детерміновано не як сукупність зовнішніх обмежень, а як усвідомлену внутрішню позицію фахівця, що базується на принципах антропоцентризму, прозорості алгоритмічної взаємодії та безкомпромісного дотримання академічної доброчесності.

Аналіз нормативно-правового базису, зокрема положень Закону України «Про освіту» та засадничого Закону №4742-IX «Про академічну доброчесність» (2026), засвідчив, що легітимізація штучного інтелекту в освітньому просторі вимагає від учителя-словесника нової якості цифрової культури. Вона полягає у здатності раціонально делегувати рутинні операції інтелектуальним системам (через інструменти ChatGPT, Gemini, Claude, LanguageTool), зберігаючи при цьому виключне право на фінальне педагогічне рішення та верифікацію лінгвістичного контенту.

Доведено, що практична реалізація етичного імперативу в системі лінгводидактики має здійснюватися через три функціональні вектори: когнітивно-етичний (розвиток критичної рецепції AI-текстів), процесуально-діяльнісний (впровадження культури прозорого промпт-інжинірингу та маркування контенту) та аксіологічно-професійний (збереження авторської ідентичності та мовної автентичності). Використання спеціалізованого програмного забезпечення для моніторингу доброчесності (Turnitin, StrikePlagiarism, GPTZero) у поєднанні з методиками порівняльного лінгвістичного аналізу дозволяє перетворити штучний інтелект із чинника ризику на ефективний когнітивний тренажер для майбутнього вчителя.

Етичний імператив вчителя-словесника виступає гарантом того, що цифрова трансформація не призведе до девальвації гуманітарних цінностей, а навпаки – підсилить

інтелектуальний потенціал здобувачів освіти через розвиток навичок критичного аналізу та відповідального ставлення до рідного слова. Це забезпечує підготовку фахівця, здатного ефективно працювати у змішаному освітньому середовищі, зберігаючи пріоритет людиноцентричного підходу.

Перспективи подальших розвідок вбачаються у розробці деталізованого спецкурсу з етики алгоритмічної взаємодії для студентів філологічних факультетів, а також у створенні методичних кейсів із протидії лінгвістичній уніфікації мовлення під впливом генеративних моделей штучного інтелекту в межах викладання дисциплін з методики навчання української мови, медійної та інформаційно-цифрової грамотності, а також дисциплін, пов'язаних із цифровими освітніми ресурсами та їх застосуванням у професійній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Бодненко, Д. М., Глушак, О. М., Грисенко, М. В., & Локазюк, О. В. (2025). Організація цифрового навчального середовища: досвід проєкту COUL у закладах вищої освіти України [Organization of the digital learning environment: experience of the COUL project in Ukrainian higher education institutions]. *CEUR Workshop Proceedings*, 3850, 74–86. <https://ceur-ws.org/Vol-3850/paper05.pdf>
- [2] Верховна Рада України. (2014). *Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII*. Відомості Верховної Ради України, № 37-38, ст. 2004. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
- [3] Верховна Рада України. (2017, 5 вересня). *Стаття 42. Академічна доброчесність. Закон України «Про освіту»*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n604>
- [4] Верховна Рада України. (2026). *Про академічну доброчесність: Закон України № 4742-IX*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4742-20>
- [5] Кабінет Міністрів України. (2020, 2 грудня). *Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні* (Розпорядження № 1556-р). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>
- [6] Кремень, В. Г. (Ред.). (2025). *Цифрова трансформація освіти: штучний інтелект у сучасному освітньому просторі: науково-аналітична доповідь* (О. М. Спірін, О. І. Ляшенко, С. Г. Литвинова, Ю. І. Мальований, О. П. Пінчук, & О. М. Соколюк, Уклад.). ЦО НАПН України.
- [7] Лукіяничук, І. В. (2023). Принципи та зміст експериментального навчання студентів-філологів у напрямі реалізації ідеї ціннісного ставлення до української мови. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, (3), 213–217. https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2023.03.213
- [8] Міністерство цифрової трансформації України. (б. д.). *Регулювання штучного інтелекту в Україні: Мінцифри презентувало дорожню карту*. Кабінет Міністрів України. <https://www.kmu.gov.ua/news/rehuliyuvanniashtuchnoho-intelektu-v-ukraini-mintsyfri-prezentuvalo-dorozhniu-kartu>
- [9] Скрипка, Г. В. (2024). Штучний інтелект в освіті: удосконалення програм підвищення кваліфікації педагогів. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 101(3), 227–238. <https://doi.org/10.33407/itlt.v101i3.5658>
- [10] Ткаченко, К., & Брусенцев, В. (2022). Використання нейронних мереж під час розпізнавання голосових команд. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*, 5(1), 130–143. <https://doi.org/10.31866/2617-796X.5.1.2022.261297>
- [11] Chiu, T. K. F., Xia, Q., Zhou, X., Chai, C. S., & Cheng, M. (2023). Systematic Literature Review on Opportunities, Challenges, and Future Research Recommendations of Artificial Intelligence in Education. *Computers and Education: Artificial Intelligence*, 4, Article 100118. <https://doi.org/10.1016/j.caeai.2022.100118>
- [12] European Commission, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture. (2022). *Ethical guidelines on the use of artificial intelligence (AI) and data in teaching and learning for educators*. Publications Office of the European Union. <https://data.europa.eu/doi/10.2766/153756>
- [13] Floridi, L., Cowls, J., Beltrametti, M., Chatila, R., Chazerand, P., Dignum, V., Luetge, C., Madelin, R., Pagallo, U., Rossi, F., Schafer, B., Valcke, P., & Vayena, E. (2018). AI4People – An ethical framework for a good AI society: Opportunities, risks, principles, and recommendations. *Minds and Machines*, 28(4), 689–707. <https://doi.org/10.1007/s11023-018-9482-5>
- [14] Morze, N., Bazeliuk, O., Vorotnikova, I., Dementiievskaya, N., Zakhar, O., Nanaieva, T., & Chernikova, L. (2019). Опис цифрової компетентності педагогічного працівника. *Електронне наукове фахове видання „Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету“*, (s39), 1–53. <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2019s39>
- [15] Przeglasińska, A. (2022). Collaborative artificial intelligence: The example of virtual assistants and conversational AI. In *Artificial intelligence (AI) as a megatrend shaping education* (pp. 13–25). Instytut Badań Edukacyjnych. <https://kwalifikacje.edu.pl/wp-content/uploads/Sztuczna-inteligencja-jako-megatrend-kszaltujacy-edukacje.pdf>
- [16] Zawacki-Richter, O., Marín, V. I., Bond, M., & Gouverneur, F. (2019). Systematic review of research on artificial intelligence applications in higher education – where are the educators? *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 16(1), 1–27. <https://doi.org/10.1186/s41239-019-0171-0>

Lukianchuk Inna Volodymyrivna

PhD (Pedagogy),

Associate Professor at the Department of Ukrainian Language and Journalism,

Uman National University,

Uman, Ukraine

ORCID ID: 0000-0002-9786-1450

inna.lukianchuk@ukr.net

ACADEMIC INTEGRITY AND ETHICAL IMPERATIVES OF USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE WITHIN THE FRAMEWORK OF PHILOLOGISTS' PROFESSIONAL TRAINING

Abstract. The article substantiates the concept of the ethical imperative as a fundamental principle of integrating artificial intelligence (AI) technologies into the process of professional training of future philologists. The purpose of the study is to theoretically substantiate and methodologically outline the ethical parameters of using generative artificial intelligence in the system of training teachers of the Ukrainian language and literature in the context of maintaining academic integrity and preserving the value orientations of humanitarian education. The research methodology is based on a complex combination of a systemic approach to the analysis of digital educational resources, an axiological method in determining the ethical dominants of a philologist's professional activity, and a comparative analysis of modern prompt-engineering models in linguistic didactics. The use of generative AI is investigated not only as a technical challenge, but also as a complex ethical and pedagogical dilemma that requires the formation of a new digital culture of a philologist. The scientific novelty of the work lies in defining the structure of the ethical imperative in the digital training of a future philologist, which includes three interrelated components: responsibility for the authenticity and verifiability of language content, transparency of algorithmic interaction of subjects of the educational process, and institutionalization of academic integrity in the conditions of automation of intellectual work. The concept of “prompt engineering ethics” is proposed for the first time as a component of the media and information and digital literacy of a philologist teacher. It is proved that successful adaptation of the methodological system for training philologists is possible only if there is a balance between the technological efficiency of AI and the preservation of the author's identity. Practical approaches to the implementation of ethical protocols for the use of AI tools in teaching professional disciplines are outlined, which allows minimizing the risks of academic plagiarism and devaluation of philological analysis. It has been established that the ethical imperative should become the basis of the professional standard of a modern language teacher in the era of algorithmization of education.

Keywords: ethical imperative, artificial intelligence, professional training of a philologist, academic integrity, digital transformation of education, linguodidactics, ethics of prompt engineering.

References (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Bodnenko, D. M., Hlushak, O. M., Hrysenko, M. V., & Lokaziuk, O. V. (2025). Orhanizatsiia tsyfrovoho navchalnoho seredovyshcha: dosvid proiektu COUL u zakladakh vyshchoi osvity Ukrainy [Organization of the digital learning environment: experience of the COUL project in Ukrainian higher education institutions]. *CEUR Workshop Proceedings*, 3850, 74–86. <https://ceur-ws.org/Vol-3850/paper05.pdf>
- [2] Cabinet of Ministers of Ukraine. (2020, December 2). *Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku shtuchnoho intelektu v Ukraini* [On approval of the Concept of artificial intelligence development in Ukraine] (Order No. 1556-r). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>
- [3] Chiu, T. K. F., Xia, Q., Zhou, X., Chai, C. S., & Cheng, M. (2023). Systematic literature review on opportunities, challenges, and future research recommendations of artificial intelligence in education. *Computers and Education: Artificial Intelligence*, 4, Article 100118. <https://doi.org/10.1016/j.caeai.2022.100118>
- [4] European Commission, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture. (2022). *Ethical guidelines on the use of artificial intelligence (AI) and data in teaching and learning for educators*. Publications Office of the European Union. <https://data.europa.eu/doi/10.2766/153756>
- [5] Floridi, L., Cowls, J., Beltrametti, M., Chatila, R., Chazerand, P., Dignum, V., Luetge, C., Madelin, R., Pagallo, U., Rossi, F., Schafer, B., Valcke, P., & Vayena, E. (2018). AI4People – An ethical framework for a good AI society: Opportunities, risks, principles, and recommendations. *Minds and Machines*, 28(4), 689–707.

- <https://doi.org/10.1007/s11023-018-9482-5>
- [6] Kremen, V. H. (Ed.). (2025). *Tsyfrova transformatsiia osvity: shtuchnyi intelekt u suchasnomu osveimnomu prostori: naukovo-analitychna dopovid* [Digital transformation of education: Artificial intelligence in the modern educational space: Scientific and analytical report] (O. M. Spirin, O. I. Liashenko, S. H. Lytvynova, Yu. I. Malovanyi, O. P. Pinchuk, & O. M. Sokoliuk, Comps.). ITsO NAPN Ukrainy.
- [7] Lukiianchuk, I. V. (2023). Pryntsypy ta zmist eksperymentalnoho navchannia studentiv-filolohiv u napriami realizatsii idei tsinnisnoho stavlennia do ukrainskoi movy [Principles and content of experimental training of philology students in the direction of realizing the idea of a value-based attitude toward the Ukrainian language]. *Naukovi zapysky. Seriya: Pedahohichni nauky*, (3), 213–217. https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2023.03.213
- [8] Ministry of Digital Transformation of Ukraine. (n.d.). *Rehuliuвання shtuchnoho intelektu v Ukraini: Mintsyfry prezentuvalo dorozhniu kartu* [Regulation of artificial intelligence in Ukraine: Ministry of Digital Transformation presented a roadmap]. Cabinet of Ministers of Ukraine. <https://www.kmu.gov.ua/news/rehuliuwanniashtuchnoho-intelektu-v-ukraini-mintsyfry-prezentuvalo-dorozhniu-kartu>
- [9] Morze, N., Bazeliuk, O., Vorotnikova, I., Dementiievska, N., Zakhar, O., Nanaieva, T., & Chernikova, L. (2019). Opys tsyvrovoi kompetentnosti pedahohichnoho pratsivnyka [Description of the digital competence of a pedagogical worker]. *Vidkryte osvittie e-seredovyshche suchasnoho universytetu*, (s39), 1–53. <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2019s39>
- [10] Przegląńska, A. (2022). Współpracująca sztuczna inteligencja: Przykład wirtualnych asystentów i konwersacyjnej AI [Collaborative artificial intelligence: The example of virtual assistants and conversational AI]. In J. Fazlagić (Ed.), *Artificial intelligence (AI) as a megatrend shaping education* (pp. 13–25). Instytut Badań Edukacyjnych. <https://kwalifikacje.edu.pl/wp-content/uploads/Sztuczna-inteligencja-jako-megatrend-kszaltujacy-edukacje.pdf>
- [11] Skrypka, H. (2024). Shtuchnyi intelekt v osviti: udoskonalennia proham pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohiv [Artificial intelligence in education: Enhancing teacher professional development programs]. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia*, 101(3), 227–238. <https://doi.org/10.33407/itlt.v101i3.5658>
- [12] Tkachenko, K., & Brusientsev, V. (2022). Vykorystannia neuronnykh mrezezh pid chas rozpiznavannia holosovykh komand [Using neural networks for voice command recognition]. *Tsyfrova platforma: informatsiini tekhnologii v sotsiokulturnii sferi*, 5(1), 130–143. <https://doi.org/10.31866/2617-796X.5.1.2022.261297>
- [13] Verkhovna Rada of Ukraine. (2014). *Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 № 1556-VII* [On higher education: Law of Ukraine of 01.07.2014 № 1556-VII]. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, № 37-38, st. 2004. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
- [14] Verkhovna Rada of Ukraine. (2017, September 5). *Statattia 42. Akademichna dobrochesnist. Zakon Ukrainy "Pro osvitu"* [Article 42. Academic integrity. Law of Ukraine "On education"]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n604>
- [15] Verkhovna Rada of Ukraine. (2026). *Pro akademichnu dobrochesnist: Zakon Ukrainy № 4742-IX* [On academic integrity: Law of Ukraine № 4742-IX]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4742-20>
- [16] Zawacki-Richter, O., Marín, V. I., Bond, M., & Gouverneur, F. (2019). Systematic review of research on artificial intelligence applications in higher education—where are the educators? *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 16(1), 1–27. <https://doi.org/10.1186/s41239-019-0171-0>

Надійшла до редакції / Received: 17.03.2026

Схвалено до друку / Accepted: 18.05.2026

УДК 378.091.33:004.9:001.891
DOI: 10.31652/2412-1142-2026-80-122-133

Мороз Ольга Михайлівна

доктор філософії, асистент,
Поліський національний університет,
м. Житомир, Україна
ORCID ID: 0000-0003-4121-7495
moroz_olga92@ukr.net

Борисов Гліб Олександрович

доктор філософії, асистент,
Поліський національний університет,
м. Житомир, Україна
ORCID ID: 0000-0003-2780-2700
borusov5364@gmail.com

Гіваргізов Інвія Геннадійович

кандидат економічних наук, старший викладач
Поліський національний університет, м. Житомир, Україна
ORCID ID: 0000-0002-6196-2743
hevarhizov.inviya@gmail.com

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ЧИННИК ДЕФОРМАЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. Стаття присвячена комплексному аналізу впливу цифрової трансформації на результативність науково-дослідної діяльності здобувачів вищої освіти. Цифровізація розглядається не лише як сукупність технологічних інструментів, що оптимізують доступ до інформації, але і як фундаментальний чинник деформації науково-дослідної діяльності. Актуальність теми посилюється розвитком генеративного штучного інтелекту, який пропонує готові рішення та призводить до втрати здатності здобувачів вищої освіти до понятійного аналізу та формування дослідницьких компетенцій.

У ході дослідження авторами виокремлено три напрямки впливу цифровізації на науково-дослідну діяльність здобувачів вищої освіти: деформація когнітивних процесів, етичних норм та методологічних підходів. На когнітивному рівні зафіксовано тенденцію до формування кліпового мислення та когнітивного розвантаження, що виражається у фрагментарному сприйманні інформації та зниженню здатності до тривалої концентрації уваги. На етичному рівні виявлено ризики авторської ідентичності, що загрожують основам академічної доброчесності. На методологічному рівні висвітлено чинники, що призводить до втрати оригінальності наукових результатів.

На основі теоретичного аналізу та практичного досвіду авторами визначено ключові підходи щодо мінімізації наслідків цифровізації науково-дослідної діяльності здобувачів вищої освіти. Одними з основних форм роботи виокремлено: впровадження методів наукової верифікації та моделювання; активізацію участі здобувачів вищої освіти у наукових дискусіях та конференціях; створення прозорого етичного середовища. Зроблено висновки, що ефективність сучасних досліджень залежить від гармонійного поєднання цифрових технологій та індивідуального досвіду науковця. Особливого значення набуває вміння здобувачів вищої освіти критично оцінювати результати згенерованої інформації та важливість дотримання етичних норм у науково-дослідній діяльності.

Ключові слова: цифровізація; науково-дослідна діяльність; здобувачі вищої освіти; академічна доброчесність.

ВСТУП

Постановка проблеми. Упродовж останнього десятиліття вища освіта в усьому світі зазнала трансформації, спричиненої глобальною цифровізацією всіх ланок освітнього та наукового процесу. Спочатку цифрові технології сприймалися як універсальний засіб, який здатний подолати географічні бар'єри, підвищити ефективність наукового пошуку. Проте, по